

“БЪЛГАРСКИЯТ ЕЗИК”

Как Иван Вазов защитава красотата и достойнството на родната реч в стихотворението

Популярното стихотворение “Българският език” е създадено в първите години след Освобождението, за да отговори на една насъщна духовна потребност – защитата на родното слово като елемент от цялостната защита на Вазов върху посегателството – отвътре и отвън – върху нашата национална идентичност. Тази вдъхновена творба се е превърнала в класически пример за патриотичното мисионерство на народния поет, за неговата страстна любов и всеотдайна привързаност към България.

Родната реч е защитена задъхано и експресивно, с присъщата на одическия стил полемичност и аргументация. Антитезата в лирическият контекст сблъсква две противоположни мнения и убедително доказва правотата на едното за сметка на другото. Художественият арсенал от средства за въздействие включва богата метафоричност, целенасочена риторическа стратегия на въздействие и неотразимо авторово присъствие, с подчертано родолюбиво пристрастие.

Иван Вазов неслучайно създава тази творба в първите години след Освобождението на България от турско робство. Независимо от наличието на българска държава проблемът с езика си остава актуален, както през цялото Възраждане. Нещо повече дори – животът под робство го е туширал, извеждал е на преден план проблема за църковната независимост и за политическата свобода. А животът в освободеното отечество се нуждае от своята културна регламентация, от своята духовна и политическа нормираност. Един поглед назад към миналото показва кои са двата основни стълба, върху които се е съхранявала българската народност – езикът и вярата. Вярата е водеща тема в белетристичния шедевър “Една българка”. Езикът изисква нови доказателства и нови убедителни аргументи за защита във времето, в което по силата на историческите обстоятелства народът е поел пътя на самостоятелното развитие.

Родоотстъпничеството и чуждопоклонството не са от вчера. Още Паисий, първопроходникът на Българското възраждане, с болка възкликва: “О, неразумни и юроде! Поради что се срамиш да се наречеш болгарин?” А срамът от нашето, гърчеченето и чуждеенето съпровождат епохата на робството, унижителното духовно и политическо иго. Векове наред българинът е бил лишен от човешки права. А ето че сега, когато има своя държава, когато историята му е отредила друго битие, се намират нашенци, които да пригласят на враговете на България:

... и чуждите, и нашите във хор,
отрекоха те, о, език страдални!

Съюзът между чужди и наши е противоестествен и неприемлив. И Вазов се заема да защити езика ни, защото в посегателството върху него той съзира нещо по-голямо и по-страшно – тезата за общия позор на българската нация. Епитетите “охулен”, “опетнен”, метафората “думи кални” нагнетяват мрачно усещане в творбата, изпълват я с експресията на поетовото негодувание и болка. Същевременно изявителното наклонение на глагола “ти падна” подчертава свидетелската позиция на Вазов по отношение на хулите и клеветите, неговото съзнание на жив участник в превратните исторически събития, неговата позиция на летописец. Тя влиза във вътрешна полемична опозиция на тезата на хулниците, изразена в следващия куплет в преизказно наклонение и така поставена под силно съмнение, под силна критична оценка още при съобщаването ѝ:

Не си можал да въплътиш във теб
създанията на творческата мисъл!
И не за песен геният ти слеп –
за груб брътвеж те само бил орисал!

Поетическата форма на изказ е особено подходяща за защита от несправедливите обвинения, които Вазов, верен на своята риторическа и полемична стратегия, добросъвестно излага и оборва. Според враговете ни нашият език не продължава някаква значима културна традиция... (Това е естествено – прекъснати са връзките със славната старина, робството освен криза на държавност е и криза на духовност!) Пак според тях българският език не е в състояние да даде простор на научната и творческата мисъл – липсва му културна лексика, липсват му възможности за израз на фини чувства и настроения. С две думи, той е език не за песен, а за "груб брътвеж", за ограничена битова употреба.

Несъстоятелността на подобни обвинения е очевидна, но тя трябва и да се обори. И поетът се заема с мисията да стори това. Неговият полемичен заряд, неговото страстно родолюбие разкриват културните и историческите хоризонти, в които се е разполагал и ще се разполага нашият български език.

Първото, което Вазов подчертава, е неговата святост: "Език свещен на моите деди..." И не може да се оцени другояче езикът на предшествениците, говорен в продължение на столетия. Това е традиция, това е почит към старината, това е приемственост – родова, историческа и културна. Всеки, който се отрича от езика си, е родоотстъпник. Но езикът е издържал изпитанията на робството, преживял е неговите драматични перипетии, натрупал е памет за много скръб и много болка. Той е едно от двете неща, съхранили народа ни в епохата на иновърското владичество. Другото е вярата. На нея Вазов посвещава разказа "Една българка" и ред други произведения. А за езика написва стихотворението "Родната реч". На езика сме научени – не, закърмени! – от великата българска майка юнашка, за която пише и Ботев в поемата "Хайдуги". Майката, която стои на върха на сакралната градация в началото на стихотворението, е назована с перифразата "тая, дете ни роди" – за да се изрази поетовата почит към нея. Споменаването ѝ събужда представата за злочестата българска орис – българинът се ражда на тая земя не за радост, а за "ядове отровни". Този фолклорен епитет често се използва в нашата поезия. Ботев вече е написал в "До моето първо либе": "Остави тез думи отровни..."

Езикът ни е прекрасен, гъвкав, звънлив, "сладките" му звуци притежават неподозирана изразна мощ. Неговият мисловен и емоционален размах е невероятен! Метафората "руйни тонове" подсказва на внимателния читател, че езикът опиянява като виното. Метафората "изразитост жива" внушава, че езикът е богат и многообразен като живота и безсмъртен като него... Поредицата от риторични въпроси във втората и третата строфа придава особена изразителност на поетическия дебат с противниците на нашия език, очертава и противопоставя позициите, засилва контраста между действителните качества на българското слово и несправедливите обвинения срещу него. Задъхано и страстно поетът пита и не чака отговор, защото отговорът е очевиден.

Вазов е поет на резките мисловни и емоционални контрасти. Неговите оди са изградени върху антитези, от които блика невероятен драматичен заряд. Не прави изключение и одата "Българският език". Противопоставянето свещено – низко стои в основата на тази антитезисност на внушението. Свещен е българският език, защото за народния поет българското има измеренията на божественото. Вазов е творец, кръвно свързан с България и нейната историческа съдба. Низки са клеветите, които поетът слуша отдавна: "Туй слушам все, откак съм на света!" Низостта на клеветниците изглежда безкрайно жалка на фона на величието и светостта на

езика... Противопоставянето вековно–модно очертава величието и низостта в аспекта на времето. Вековен е българският език и това е най-сигурното доказателство за неговата неунищожимост и безсмъртие. Модни са обвиненията в непълноценност и историческа безперспективност. Всяка мода е временно явление, тя отшумява за броени месеци. Съпоставката между вековното и модното прави очевидна несъстоятелността на второто, краткотрайната му и повърхностна същност.

Тези две противопоставяния ясно личат при съпоставката между първия и шестия куплет: те са пряко заявени в текста. Противопоставянето сакрално–профанно обаче е заложено имплицитно (скрито) в него, то може да се изведе от подтекста и да се осмисли в цялостния аспект на внушението. Сакрална е мисълта за България, за народа ъ, за нейната историческа съдба, за нейното минало, настояще и бъдеще. Родината е сакрална ценност в измеренията на личното и в измеренията на общественото, в плана на пространството и в плана на времето. Такъв е възрожденският културен модел за отечеството, който Вазов напълно споделя. На въпроса “Де е България?” в едноименното стихотворение той ще посочи белия Дунав и Черното море, Стара планина и Марица, славните моменти от българското минало... В техния съкровен контекст се разполага и езикът. Профанно е неразбирането на всичко това, а най-профанныят акт е отричането от своето, родоотстъпничеството.

В хода на поетическия дебат по тези съдбовни за нацията въпроси се ражда и нуждата да бъде ясно заявена мисията на поета. И тя е разяснена естествено и полемически ефектно. Поетът трябва да превърне черния срам на езика ни в източник на своето вдъхновение. Налага се нов контраст – черен срам–светли звукове. Светлината и мракът със своите символни значения имат основополагащо естетическо значение в поетиката на Вазов. Поетът е този, който ще “обрише” езика ни от калта, за да разкрие чистия му блясък – усеща се метафората за благородния метал на словото, покрит с тънкото и мръсно лустро на клеветата. Поетът е този, който трябва да превърне красотата на езика ни в наказание за неговите хулници:

... и с удара на твойта красота
аз хулниците твои ще накажа.

От етично гледище красотата е призвана да облагородява и възвисява човешкия дух, да го зарежда с човещина и доброжелателство. И тя великолепно служи на Вазов като творец и художник. Но красотата на идеала – в случая българският език – може да бъде и изобличителна за духовната слепота на онези, които не го приемат, не го разбират. Стихотворението завършва с ефектно изобличителен апостроф към тях и към всички други, които поругават българските светини.

Така творбата изрича своята категорична преценка на едно явление, способно да вгорчи българската действителност след Освобождението, явление с исторически корени и трагични последствия за младата нация. Големият поет го подлага на унищожително опровержение и за пореден път дава израз на своята гордост и синовно опиянение от българското.

Помагало по литература за изпита след 7. клас (Ангел Малинов)